پرسیار و وەڵام

هەرێمی کوردستان – عێراق
سێکتەری نەوت و غاز

ئەنجومەنی
هەرێمی بۆ
کاروباری نەوت و گاز

THE REGIONAL
COUNCIL FOR
OIL & GAS AFFAIRS

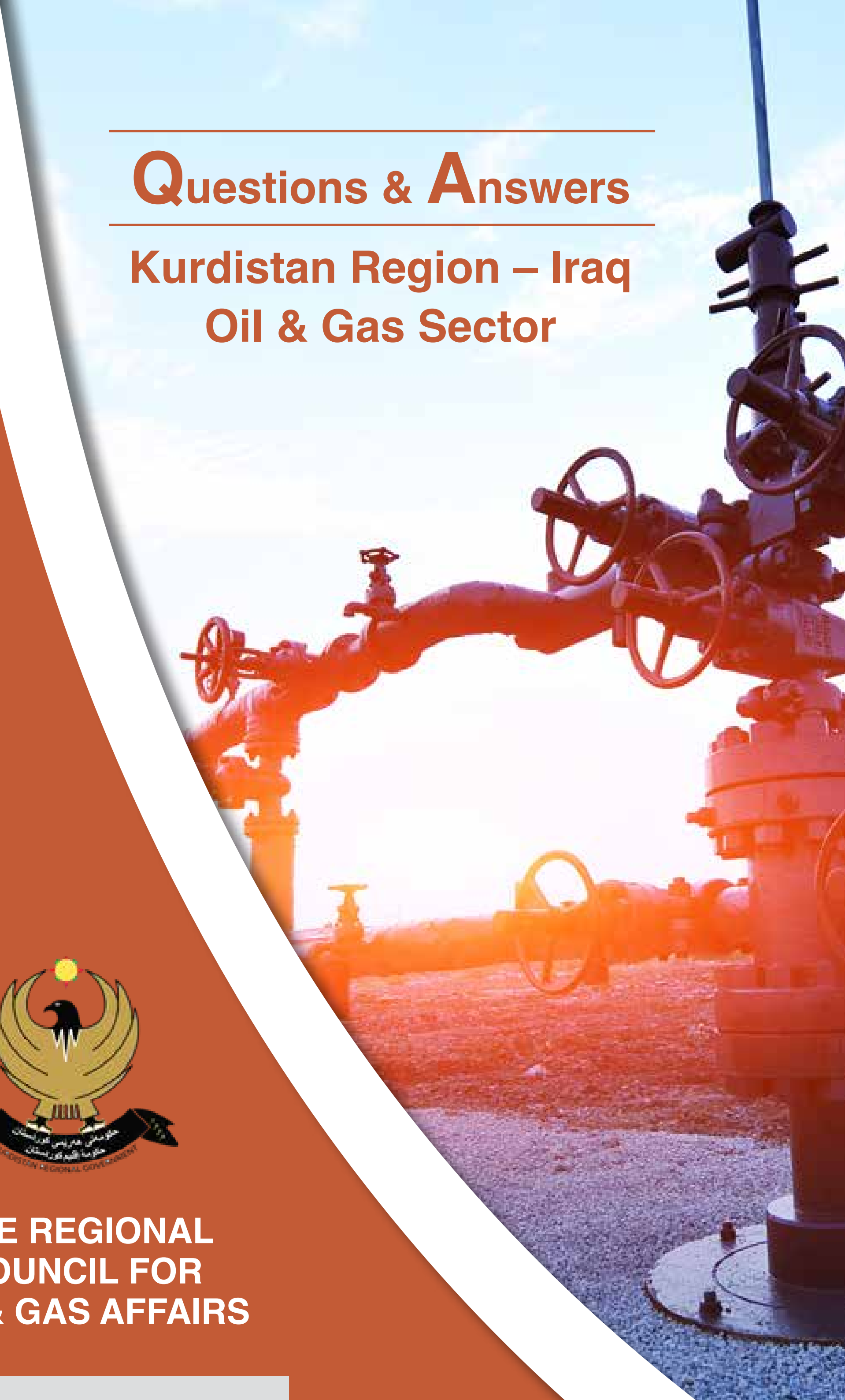

Questions & Answers

Kurdistan Region – Iraq
Oil & Gas Sector

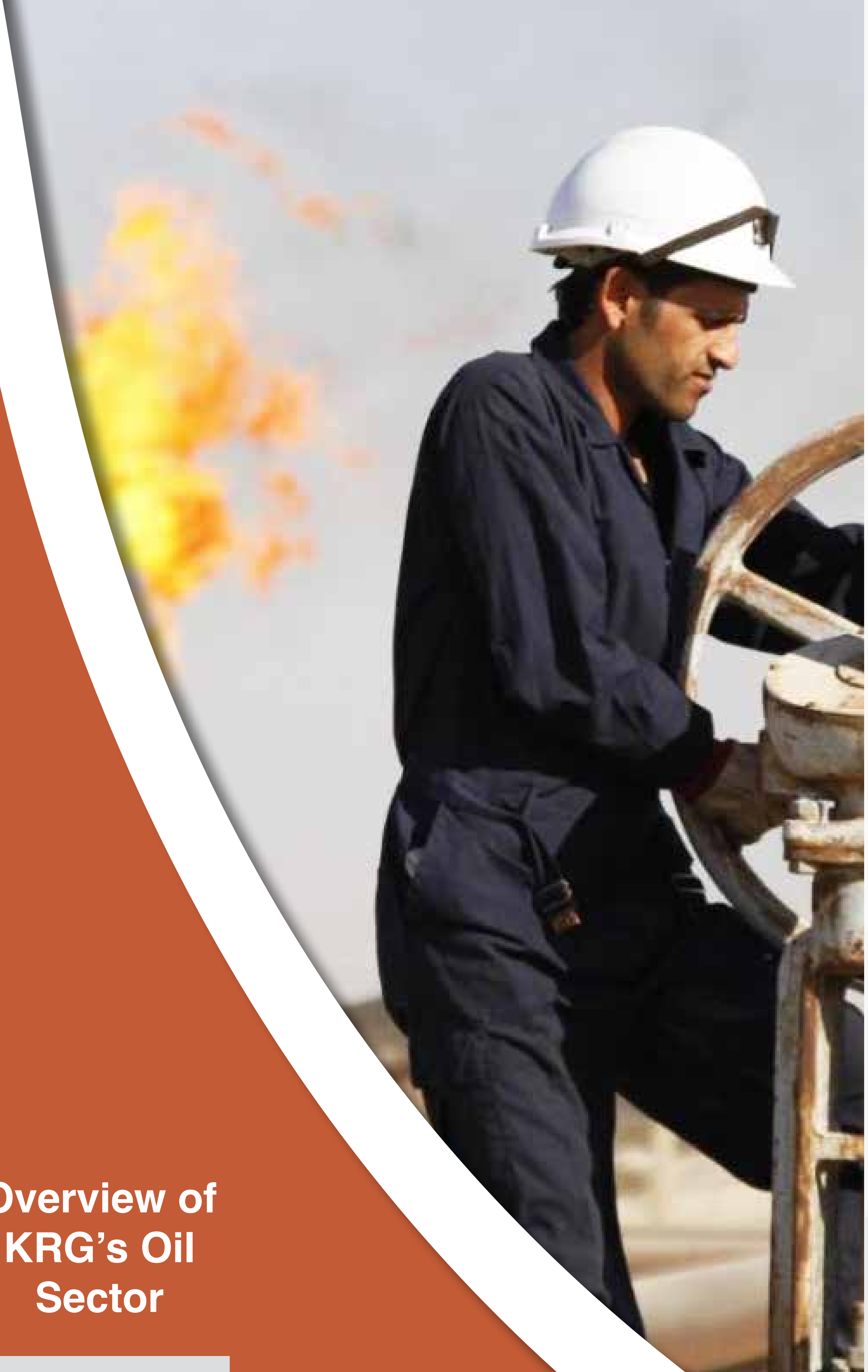

Overview of KRG's Oil Sector

1. What is the Regional Council for the Oil & Gas Affairs (RCOGA)?

The Regional Council for the Oil & Gas Affairs was established based on the "Oil & Gas Law of the Kurdistan Region – Iraq" (Law No. 22 – 2007) and mandated with:

1. Formulating the general principles of petroleum policy, prospect planning and field development, and any modifications to those principles, in the Region
2. Approving petroleum contracts
3. Limiting production levels in the region consistent with the provisions of Article 112 of the Federal Constitution

The Council is made up of:

- The Prime Minister, as President of the Council
- The Deputy Prime Minister, as Deputy President of the Council
- The Minister of Natural Resources, as member of the Council
- The Minister of Finance and Economy, as member of the Council
- The Minister of Planning, as member of the Council

In effect, considering the importance of the oil sector in Kurdistan's economy, the Regional Council serves as the highest authority in regulating the sector and strategically supervises the works of the Ministry of National Resources (MNR), helping establish a system of checks and balances that encourages transparency and accountability.

Concretely, this means that all major decisions related to the sector need to be reviewed and approved by the Regional Council prior to taking effect, ensuring greater oversight and a more collegial and audited decision-making process.

2. How do the responsibilities of the Regional Council for the Oil & Gas Affairs (RCOGA) differ from those of the Ministry of Natural Resources?

The roles and responsibilities of both the Regional Council for the Oil & Gas Affairs and the Ministry of Natural Resources are clearly stipulated by law. While the Council is in charge of formulating the sector's policies and approving contracts, as per Article 5 of the law, the Ministry is responsible for the development of natural resources in the region as per Articles 6 to 9 of Chapter 4 of Kurdistan's Oil & Gas Law (Law No. 22 of 2007), which entered into force on August 9th, 2007.

The Ministry is the signatory to production-sharing agreements with companies willing to invest in the exploration of hydrocarbons and mineral resources in the Region. The Ministry is also the authority awarding licenses for transportation and storage infrastructure, hydrocarbons and minerals production operations as well as refining, petrochemicals and retail operations, subject to ratification by the RCOGA.

Said differently, the Council's role is to provide oversight, to set the overall policies of the sector, and to approve key contracts, while the Ministry's role is to execute and ensure the proper implementation of the established policies, to strengthen and develop the sector, and to sign all contracts and grant licenses.

3. On what legal grounds did the KRG base itself when it decided to export the Region's oil through its pipeline?

On May 22nd, 2014, and after the Federal Government had decided to cut the Kurdistan Region's share from the national budget, the Kurdistan Regional Government decided to directly export and sell the Region's oil as a necessary means to cover and pay public salaries and to provide for its constituents. Such a decision was made in line with Clause 2 of Article 6 of the Kurdistan Parliament's Law number 5 of 2013, and which determines the Region's financial share out of Iraq's national revenues, stating: The Kurdistan Regional Government is tasked with taking all the necessary measures that it deems appropriate, based on the herein law, to recover its financial dues, including by producing, exporting, and selling crude oil and gas to cover all expenses that the Federal Government is unwilling to cover, be it prior or subsequent to the herein law taking effect, while informing Parliament accordingly.

4. How many barrels of oil are sold by KRG every Month?

The number of barrels of oil sold by KRG every period differs and is contingent on a number of elements, ranging from production output, storage level, and domestic consumption demand, to levels of operational use in the field, refining and re-reprocessing losses, swaps, and sales contracts signed.

That said, a comprehensive review conducted by international auditing firm Deloitte denotes the barrels of oil exported during the reporting period (which is 6 months for the first report), either through the pipeline or by trucks. Please refer to Schedule-1 of the Deloitte report. Average numbers of barrels exported and consumed can be derived by dividing reported barrels by the number of days during the reporting period.

5. Is extracted oil only exported or is it also consumed internally?

Oil extracted in Kurdistan is exported and used for internal consumption. The latter includes "domestic use" (Kerosene/Liquefied Petroleum Gas); "industrial use" (Fuel Oil/Naphtha); and power plants (Diesel).

In other words, oil produced in Kurdistan serves in part to power homes, businesses, factories, and cars, as well as to produce electricity, while a significant portion of it is sold internationally as a means of generating much-needed revenues for the Kurdistan Region, particularly to pay the salaries of civil servants following the Federal Government's decision to cut the Kurdistan Region's share from the national budget since February 2014.

6. How is the KRG oil exported?

Oil in KRG is exported via two different channels:

- The pipeline that goes into Turkey
- Trucks that carry the oil by land into Turkey

Once the oil reaches Turkey, it is then sold by the buyers to various clients around the world and shipped by sea.

7. What are "Swaps"?

Swaps are a form of trade in which a portion of the Government's share of oil is used for trading for products or product financing.

For example, to obtain sufficient diesel to supply the Region's power plants, the Government, at times, swaps crude oil with domestic traders who truck fuel to topping plants and provide diesel and other products in return.

The advantage of Swaps is that it allows the Government to save on liquidity, helping it pay salaries and cover other expenditures, whether related to healthcare, education, electricity, or a number of other priorities.

8. What are "Production-Sharing Contracts" (PSCs) and how do they function?

As per Chapter 10 of Kurdistan's Oil & Gas Law (Law No. 22 of 2007), ratified by Parliament on August 6th, 2007,, the Kurdistan Region follows the production-sharing contracts model to explore and develop its Oil & Gas sector, with the Law explicitly regulating the parameters of such contracts (Article 37 of the Law). The companies entering into these contracts share risks and rewards by incurring the cost of exploring oil and gas prospects which can only be recovered if reserves are found, and once a minimum of 5,000 barrels of oil are produced daily for a period of 12 months (otherwise operational costs are born solely by the IOC, with no liability on the KRG).

Upon commercial production of oil and gas, certain numbers of barrels are allocated toward the cost recovery (Cost Oil), while the remaining production is shared between the KRG and the IOC contractor. An illustrative example of KRG's production-sharing model can be found on MNR's website:

http://mnr.krg.org/index.php/en/the-ministry/contracts/new-psc.

9. How are oil revenues calculated?

Oil revenues represent sale proceeds from export sales adjusted for pipeline fee and terminal charges, payments made to oil producers pursuant to the provision of production-sharing contracts, and trucking cost to transport the crude oil from oil fields to pipeline unloading facility and to Turkey in the case of the Shaikhan oil field. Apart from export sales and IOC bonuses, oil revenues are derived from local sales and from the sale of refined products.

10. Why is the KRG oil sold at a lower price than that of the globally-set crude oil Brent price?

The price of oil is contingent on various elements that not only include the "supply and demand" equation and other geopolitical developments, but also the quality of the oil.

In fact, the quality of the oil produced varies significantly from one country/area to the other, with the two most important quality characteristics being density and sulfur content. Density ranges from light to heavy, while sulfur content is characterized as sweet or sour. Crude oils that are light and sweet (low sulfur content) are usually priced higher than heavy sour crude oils, due in part to the fact that their processing is easier.

In the case of KRG, a considerable portion of its oil is heavy and sour, which partly explains why it is sold at a discounted price. Competitiveness is another reason, whereby the disagreement with Baghdad and the limited exporting routes has meant that KRG had to render its oil exports more competitive in order to sell its output and generate critical funds for the Region.

11. Why is there a difference between the oil revenues stated by the Government and the total of exported barrels multiplied by the price per barrel?

The difference between the value of crude oil sold as stated by the Government and the cash received by the Government from oil is due to the fact that there are other cost and revenue centers that need to be accounted for in computing the net amount received by the Kurdistan Regional Government from oil, including pipeline fees and terminal charges, payments made to oil producers according to existing PSC contracts, as well as trucking transportation costs.

(Please refer to question 9 for more details on how oil revenues are calculated).

12. How are oil revenues spent?

Revenues generated by oil are spent according to the annual budget set by the Kurdistan Regional Government, in a way to address the priorities and needs of constituents.

Low oil prices coupled with a large public sector has meant that oil revenues in recent years have entirely been used to pay the salaries of more than 1.2 million civil servants, Peshmerga fighters, retirees, social care recipients, and families of martyrs. The Government's plan is to restructure and optimize the public sector, enhance non-oil revenues and allow them to finance salaries, and invest a considerable part of oil revenues in diversifying the economy and in reinforcing revenue-generating sectors such as agriculture, industry, and tourism.

Oil resources are finite and oil prices are volatile. Therefore only through efforts to reduce our financial reliance on oil could we truly achieve our goal of a sustainable Kurdistan.

13. How are International Oil Companies operating in Kurdistan benefiting the local economy?

International Oil Companies (IOC) operating in Kurdistan greatly benefit the local economy on a number of levels, including:

- **Oil Production:** IOCs are instrumental in helping explore and extract oil, whereby their technological know-how and expertise, global experience, and economies of scale and financial resources allow them to produce the oil at competitive prices and without forcing the Government to directly spend massive amounts on the tools and infrastructure needed to do so.
- **Jobs:** IOCs employ more than 4,500 employees in Kurdistan according to the latest audited figures, 63% of whom (or more than 2,800) are locals. Local employees not only include skilled workers, but also high-ranked Executives, Senior Managers, and Functional Managers, among others. Moreover, as the Region's production capacity grows, the workforce is also expanding. The Production Operations Training Board forecasts the production force alone to increase by 200 new positions for every 100,000 barrels per day of capacity added.
- **Transfer of Knowledge:** IOCs play an essential part in transferring know-how and expertise onto local stakeholders, helping develop the Oil & Gas industry in Kurdistan and allowing the Region to build its own capacities.
- **Investments:** IOCs invest considerable amounts in the Region, whether in building and operating the Oil & Gas infrastructure, in sourcing and procuring products and services locally, or in housing and covering many of the expenses of their thousands of employees. Such an ecosystem, in turn, greatly benefits the local economy, helping stimulate economic activity and create jobs across.
- **Taxes and CSR Payments:** In addition to certain direct and indirect taxes, IOCs pay a 10% royalty and various Corporate Social Responsibility (CSR) payments to the Government. The CSR payments are largely used for the welfare and development of the local communities in which oil is extracted. An illustrative example of CSR payments can be found on MNR's website:

http://mnr.krg.org/index.php/en/the-ministry/contracts/new-psc

Review of KRG's Oil Production, Export, Consumption and Revenue

14. Are figures related to the oil sector reviewed and validated by an independent and credible entity?

For years, figures related to the oil sector were regularly compiled, computed, and communicated by the KRG's Ministry of Natural Resources. However, to further validate such figures, the Regional Council for the Oil & Gas Affairs commissioned international auditing firms Deloitte and EY to independently carry out a review of key aspects of the sector, starting with figures related to KRG's oil production, export, consumption, and revenue, for the period extending from January 1st 2017, to June 30th, 2017.

The objective of bringing on board a company such as Deloitte was to ensure that all published figures are thoroughly checked and validated by an independent and credible entity void of any conflict of interest, and with the know-how, expertise, and reputation that can inspire trust among all stakeholders, be they local or international.

15. Who is Deloitte and why was it chosen to carry out the review?

Deloitte Touche Tohmatsu Limited, commonly known as Deloitte, is one of the "big four" accounting firms and the largest professional services network in the world by revenue and number of professionals. With more than 244,400 professionals at member firms delivering services in audit, tax, consulting, financial advisory, risk advisory, and related services in more than 150 countries and territories, Deloitte is recognized around the world as a benchmark and an authority in its field.

The decision of the Council of Ministers on February, 3rd, 2016 (No. 73) to commission an international auditing firm to review the Region's Oil & Gas sector and to disclose its findings, therefore, stems from the Government's commitment to transparency, its desire to reinforce public trust in the sector, and its efforts to reform and optimize its public finances. This, on top of it being a requirement according to Clause 6 of Article 15 of the Kurdistan Oil and Gas Law No. 22 of 2007, and which requires the Region's oil and gas revenues to be audited and made available for public viewing, all while having the Oil & Gas Revenue Fund carry out its responsibilities consistent with principles and criteria of the Extractive Industries Transparency Initiative (EITI).
According to section 4.9 of EITI Standards 2016:

- It is a requirement that payments and revenues are reconciled by a credible, Independent Administrator, applying international auditing standards, and with publication of the administrator's opinion regarding that reconciliation including discrepancies, should any be identified.
- The reconciliation of company payments and government revenues must be undertaken by an Independent Administrator applying international professional standards.

Moreover, Article 7 of the Oil & Gas Revenue Fund Law No.2 of 2015 stipulates that all data related to the accounts and activities of the Fund should be reviewed and audited using accredited international auditing firms, and that regular reports summarizing the findings of these firms should be publicized in accordance with the principles of transparency and financial disclosure as per international best practices.

The selection of Deloitte to carry out the review, meanwhile, was also made based on a diligent procurement and tendering process and pursuant to the Decision of the Council of Ministers Number 73 of 03/02/2016, whereby the "big four" international audit firms (Deloitte; PwC; EY; KPMG) were called upon to submit their technical and financial proposals, and which were consequently carefully reviewed and assessed, according to the international standards of the World Bank, in order to shortlist the chosen firm based on clear criteria and key performance indicators.

16. How was the 2017 review of KRG's oil data conducted by Deloitte? What procedures were put in place to ensure that the review process was conducted independently?

Deloitte's review of the KRG's oil data for the first half of 2017 comprised obtaining direct confirmations from all relevant stakeholders regarding the crude oil export, consumption and revenue data contained in Schedule 1 of the Report. Where required, Deloitte also obtained further supporting documentation and held meetings with the various stakeholders to verify the oil data.

Deloitte corresponded directly with the various stakeholders to obtain and verify the information contained in Schedule 1, rather than directing all its requests through the RCOGA or the MNR. This helped ensure that all data could be independently verified.

17. What are the main findings of the Deloitte review process?

The Deloitte review focused on KRG's oil export, consumption, and revenue, with the first report covering the period from January 1st, 2017 to June 30th, 2017 (first half of 2017). The validated numbers based on the Deloitte review are provided in Schedule 1 of the report, which mainly covers the following areas:

Oil Export and Consumption

- Piped export of crude oil (bbls)
- Trucked export of crude oil (bbls)
- Crude oil delivered to refineries under refinery contract (bbls)
- Crude oil allocated to oil producers (bbls)
- Local sales and swaps (bbls)

Pipeline Export Sales Analyses

- Net oil lifted by the buyers (bbls)
- Gross value of crude oil sold (USD)
- Average price per barrel achieved ($/bbl)

Trucking Export Sale Analyses

- Net oil lifted by the buyers (bbls)
- Gross value of crude oil sold (USD)
- Average price per barrel achieved ($/bbl)

Financial Flows

- Change in buyer account balances excluding new advance payments (USD)
- Interest and other charges from the buyers (USD)
- Payments made to oil producers on behalf of the KRG (USD)
- Payments made to third parties on behalf of the KRG (USD)
- Payments made to Kirkuk Governorate for oil lifted from Kirkuk (petrodollar payment) (USD)
- Payments made to the Ministry of Finance for oil security costs (USD)
- Payments to Dana Gas (USD)
- Net cash balance received by the KRG for current period sales (USD)
- New advance payments made by buyers against future sales (USD)

It should be noted that currently Deloitte did not report on the KRG's oil production data, pending the completion of a historical oil production reconciliation for 2014, 2015 and 2016.

18. Why is the Deloitte review so important?

The Deloitte review is particularly important since it will provide, for the first time, official data related to the Region's oil production, export, consumption, and revenue, validated by an independent, international firm, allowing to transparently provide citizens with monitored, unambiguous, and clearly-presented figures related to the Region's largest source of revenue.

Yet transparency is simply a means to an end, in that the Government seeks to entrench a culture of accountability where constituents are called on to hold their Government accountable for the ways in which it manages public finances, helping establish a new social contract in which citizens have both rights and responsibilities.

19. How will citizens of Kurdistan benefit from the review process and its outcome?

The review process will directly benefit the citizens of Kurdistan by allowing them to be fully informed about the Government's oil revenues, helping them hold their elected officials accountable as to ways in which such revenues are disbursed or invested, in line with the principles of democratic governance that Kurdistan aspires to uphold.

More so, the review process will allow citizens, who sometimes mistrust or are wary of their Government, to feel safe knowing that an independent, international professional services firm has reviewed and validated the figures, especially that the review is bound to send a positive signal to international investors, encouraging them to invest in the country's oil and gas sector, and creating jobs and spurring economic growth along the way.

The Deloitte review will also help set a precedent and a benchmark in the Region on the importance and need for proper auditing and verification, on top of exposing a large number of civil servants to the latest in international auditing and verification techniques, building their capacity and allowing them to transfer that know-how to others across the public and private sectors in KRG.

20. Will a similar independent review be carried out in subsequent periods, or is the review a one-off initiative?

The Deloitte review is certainly not a one-off initiative, whereby official and independently-verified figures related to the Oil & Gas sector will be regularly published, starting with the outcome of the review conducted by Deloitte for the third quarter of 2017, and which will be published once completed, separately or along with the 4th quarter. As mentioned, the first report from Deloitte covers a 6 months period, however, in the future, the RCOGA may consider shortening the reporting period to a monthly or quarterly frequency, depending on what will be more efficient.

Moreover, Deloitte has been commissioned with reviewing and validating all figures related to past years, covering 2014, 2015, and 2016.

21. What role did the Ministry of Natural Resources (MNR) have in this project?

The review of the Oil & Gas sector in Kurdistan was commissioned by the Regional Council for the Oil & Gas Affairs, and which is the only authority in charge of dealing with the auditing firms. As such, the Ministry of Natural Resources did not and does not have any direct relationship with the auditing firms in this context, with the former treated independently as an important stakeholder.

The Regional Council for the Oil & Gas Affairs encompasses multiple political parties and figures in Kurdistan, and therefore represents the interests of all constituents in the Region. The reports submitted by the auditing firms will be diligently reviewed by the Council and treated with the utmost attention, helping close any process gaps in a swift, professional, and transparent way.

22. Will IOC Bonuses received by the KRG be audited?

As per Clause 30 of Article 1 of the Kurdistan Oil & Gas Law, the KRG can generate revenue from petroleum sales, royalty, signature and production bonuses related to petroleum contracts with foreign and local companies.

IOC Bonus Evaluation and Reporting has been awarded to International Auditing firm EY. The review will verify PSC Bonuses received by the Government, Government bonus entitlement, and spending of such bonuses. EY will report on the flow of revenue including observations regarding the use of the funds received. The relevant stakeholders have been contacted by EY and information request letters have been sent to begin the review. The company is expected to submit its report to the RCOGA in the near future, after which it will be made public.

23. What other audits is the RCOGA planning on conducting?

Apart from the currently on-going projects of independently verifying production and oil revenues and IOC contract bonuses, the RCOGA is planning to implement a comprehensive audit plan of the Oil & Gas sector, and which will include:

1. Gap analyses of various processes in the Oil & Gas sector and an implementation action plan for the RCOGA
2. Audit of costs and expenditures incurred by IOCs
3. Production and entitlements audits of individual fields
4. Audit of local sales and swaps
5. Audit of refinery products sales

24. Will Kurdish personnel conduct such reviews and audits of the Oil & Gas sector in the future, or will we continue to only rely on foreign entities such as Deloitte for such tasks?

As part of the contractual agreements with international auditors, including Deloitte, the RCOGA made sure to include the need to have teams from the Kurdistan Region Board of Supreme Audit (KRG–BSA) be involved in various upcoming audit and review projects, so as to enhance their skills in the Oil & Gas industry and get them familiar and trained with the modern audit tools and best practices.

Such exposure and on-the-ground experience will allow Kurdish audit personnel to carry the torch in more actively and professionally auditing Oil & Gas and other sectors across Government.

That said, relying on international auditing firms is a common practice adopted by most countries around the world, including the most developed ones that possess well developed and competent state audit functions.

The KRG-BSA is governed by Law No 2 of 2008, which established the institution and sets out its powers, responsibilities and the framework within which it works. Supreme audit institutions are the lead public sector audit organizations and among the key players in the public governance system. By ensuring that money is well spent, these audit institutions can contribute to national development and the fight to reduce poverty. The KRG-BSA provides overall guidance for maintaining a system of internal controls and conducts the external audits after the implementation of the budget.

25. Where can the Deloitte report be accessed and read?

The Deloitte report, available in English, Kurdish, and Arabic, can be accessed and read on the website of the Kurdistan Regional Government:

http://cabinet.gov.krd/

The Future for KRG's Oil Sector

26. What are the Government's future plans for the Oil & Gas sector? What does it intend to do to strengthen its capabilities and optimize its output?

The Government is committed to the continuous development of the Region's Oil & Gas sector, in a way to optimize its returns and to ensure that it operates in full transparency and at par with international best practices.

For this, and in addition to the audit and review process, the Government plans on carrying out a series of other reforms in the sector, and which includes reorganizing and empowering the following institutions:

- Establishing a Board for the Oil & Gas Revenue Fund, as per Article 4 of the Oil & Gas Revenue Fund Law No.2 of 2015, in order to oversee and audit the full Oil & Gas revenues generated in the Region and to ensure that they are transferred to the accounts of the Ministry of Finance and Economy, in line with the principles of transparency and financial disclosure.
- Enacting the Draft Law related to the Kurdistan Oil Marketing Organization (KOMO), and which has been ratified by the Council of Ministers and sent to Parliament to enact as a law, allowing the organization to carry out its mandate of selling and marketing the Region's oil instead of the Ministry of Natural Resources.
- Establishing the Kurdistan Exploration and Production Company (KEPCO), which will be in charge of exploration and production in partnership or in competition with other companies, and in lieu of the Ministry of Natural Resources.

Such reforms will ensure greater governance of the sector, all while dividing and allocating responsibilities according to particular functions/specialties and areas of expertise.

27. What is the Government doing to minimize the Region's economic and financial dependence on oil?

The Government of the Kurdistan Region is conscious about the dangers of overly relying on oil as its main source of revenue, which is why it is currently exhaustively reviewing and implementing a series of reforms across underserved revenue streams, including taxation, customs, and other Government-provided services.

The Government is similarly rolling out a cross-sectorial reform agenda that will see it reform and develop a wide range of sectors, including banking and finance, energy and electricity, water and waste management, healthcare, and education. Moreover, the Government's economic diversification plan will see it invest some of its oil revenues to strengthen other sectors, such as agriculture, industry, and tourism, and for which Kurdistan has a notable competitive edge.

Beyond maximizing non-oil revenues, the Government also intends on optimizing its spending and cutting on inefficiencies, be it by strategically dealing with the inflated public sector, reducing corruption through the Biometrics registration and other initiatives, or minimizing bureaucracy and red tape by streamlining Government services and leveraging electronic tools.

Questions & Answers

Kurdistan Region – Iraq
Oil & Gas Sector

پرسیار و وەڵام

هەرێمی کوردستان – عێراق
سێکتەری نەوت و غاز

٢٦. پلانی داهاتووی حکومەتی هەرێم چییە بۆ سێکتەری نەوت و گاز؟ ئایا حکومەتی هەرێم بە نیازە چی بکات بۆ ئەوەی برەو بە تواناکانی بدات و ئاستی بەرهەمهێنان بگەیەنێتە بەرزترین ئاست؟

حکومەتی هەرێم پەیوەستە بە گەشەپێدانی بەردەوامی سێکتەری نەوت و گاز لە هەرێم، بۆ ئەوەی داهات باشتر بکات و بە شێوەیەکی ڕوون و ئاشکرا کار بکات، و لەو بوارەدا شانبەشانی باشترین ئاستی نێودەوڵەتی هەنگاو بنێت.

لەگەڵ ئەنجامدانی پرۆسەی پێداچوونەوە بە ڕاپۆرتەکانی داهاتدا، حکومەتی هەرێم زنجیرەیەك چاکسازیی تری لە سێکتەری نەوتدا دەستپێکردووە بۆ دامەزراندن و دەستبەکاربوون و سەرلەنوێ ڕێکخستنەوە و برەودان بەم کۆمپانیا و دامەزراوانەی خوارەوە:

- پێکهێنانی دەستەی بەڕێوەبردنی سندوقی داهاتە نەوتی و گازییەکان لە هەرێمی کوردستان بە پێی ماددەی ٤ لە یاسای سندوقی کوردستان بۆ داهاتە نەوتی و گازییەکان ژمارە ٢ی ساڵی ٢٠١٢، بە مەبەستی سەرپەرشتیکردنی تەواوی داهاتی نەوت و گاز لە هەرێمی کوردستان و دڵنیابوونەوە لە گواستنەوەی بۆ سەر ژمێرەی وەزارەتی دارایی و ئابووری، بۆ ئەوەی لەگەڵ بنەماکانی شەفافیەت و درکاندنی پرۆسە داراییەکاندا یەکبگرێتەوە.
- دامەزراندنی کۆمپانیای کوردستان بۆ بەبازاڕکردنی نەوت (کۆمۆ)، کە بەرپرس دەبێت لە فرۆشتن و بازاڕگەریی نەوت و گاز، ئەم پرۆژە یاسایە لەلایەن ئەنجومەنی وەزیرانەوە پەسەند کراوە و ڕەوانەی پەرلەمان کراوە بۆ ئەوەی بکرێت بە یاسا.
- دامەزراندنی کۆمپانیای کوردستان بۆ دۆزینەوە و بەرهەمهێنانی نەوت (KEPCO) ، ئەم کۆمپانیایە بەرپرس دەبێت لە دۆزینەوە و ئەنجامدانی گرێبەستەکانی هاوبەشیکردن یان کێبڕکێکردن لەگەڵ کۆمپانیا نەوتییەکانی تر، لە بری وەزارەتی سامانە سروشتییەکان.

ئەم چاکسازییانە بۆ بەدامەزراوەییکردنی بەڕێوەبردنی سێکتەری نەوتە، لەگەڵ دابەشکردنی ڕۆڵ و بەرپرسیارێتییەکان بە پێی ئەرك و تایبەتمەندی و بواری پسپۆڕی.

٢٧. پێویستە حکومەتی هەرێم چی بکات بۆ ئەوەی هەرێم چیتر لە بواری ئابووری و داراییدا پشت بە نەوت نەبەستێت؟

حکومەتی هەرێمی کوردستان مەترسییەکانی پشتبەستنی تەواوەتی بە نەوت لەبەرچاوە ئەگەر ببێتە تاکە سەرچاوەی سەرەکی داهات، هەر بۆیە لە ئێستادا دەستیکردووە بە پێداچوونەوە و جێبەجێکردنی زنجیرەیەك چاکسازیی بەرفراوان لەو سێکتەرانەی کە داهاتیان هەیە و وەك پێویست ئاوڕیان لێ نەدراوەتەوە، وەك باج و گومرگ و چەندین سێکتەری تری حکومی کە خزمەتگوزاریی پێشکەش دەکەن.

هەروەها حکومەت دەستیکردووە بە جێبەجێکردنی بەرنامەیەکی تێروتەسەلی بواری چاکسازی لە چەندین سێکتەردا بە مەبەستی ئەنجامدانی چاکسازیی بەرفراون و بەرەوپێشبردنی ئەو سێکتەرانە، لەوانە: کەرتی دارایی و بانکەکان و وزە و کارەبا و ئاو و چارەسەرکردنی خاشاك و چاودێری تەندروستی و خوێندن.

لەگەڵ ئەوەشدا، پلانی حکومەتی هەرێم بۆ هەمەجۆرکردنی بواری ئابووری ئەوەیە کە بەشێك لە داهاتی نەوت تەرخان بکات بۆ بەرەوپێشبردنی بواری کشتوکاڵ و پیشەسازی و گەشتوگوزار، چونکە هەرێمی کوردستان لەم بوارانەدا لە ئاستێکی باڵادایە.

لەگەڵ هەوڵی زیادکردنی داهاتە نا نەوتییەکان بۆ بەرزترین ئاست، حکومەتی هەرێم دەیەوێت چاکسازی لە خەرجییەکانیدا بکات و چارەسەری کەموکوڕییەکان بکات، جا لە ڕێی مامەڵکردنی ستراتیژی بێت لەگەڵ هەڵئاوسانی کەرتی گشتی یان بنەبڕکردنی گەندەڵی لە ڕێی سیستمی بایۆمەتری و چەند ڕێوشوێنێکی تر، یان لە ڕێی کەمکردنەوەی ڕۆتین لە دامەزراوە حکومییەکاندا و ئاسانکردنی خزمەتگوزارییەکان و سوودوەرگرتن لە ئامێرە ئەلیکترۆنییەکان.

٢٣. ئایا ئەنجومەنی هەرێمیی بۆ کاروباری نەوت و گاز وردبینی زیاتر دەکات و پلانی هەیە بۆ ئەوەی پێداچوونەوەی زیاتر بکات؟

لەگەڵ ئەو پێداچوونەوانەی ئێستا بەڕێوە دەچن بۆ ئەوەی بەشێوەی سەربەخۆ بەدواداچوون بکرێت بۆ خەرجی و داهاتەکانی نەوت و شیرینی گرێبەستەی کۆمپانیا نەوتییە نێودەوڵەتییەکان، ئەنجومەنی هەرێمیی بۆ کاروباری نەوت و گاز پلانی گشتگیری هەیە بۆ پێداچوونەوە بە ئەژمارەکانی سێکتەری نەوت و گاز، کە ئەمانە دەگرێتەوە:

١. شیکردنەوەی کەموکورتییەکانی هەموو چالاکییە جۆراوجۆرەکانی سێکتەری نەوت و گاز و داڕشتنی نەخشە ڕێگایەك بۆ چارەسەرکردنی لەلایەن ئەنجومەنی هەرێمیی بۆ کاروباری نەوت و گازەوە.
٢. پێداچوونەوە بە تێچوون و خەرجیی کۆمپانیا نەوتییە نێودەوڵەتییەکاندا.
٣. پێداچوونەوە بە پرۆسەی بەرهەمهێنان و شایستەکاندا بۆ هەموو کێڵگەکان بەجیا.
٤. وردبینی فرۆشراوە ناوخۆییەکان و ئاڵوگۆڕە بازرگانییەکان.
٥. پێداچوونەوە بە فرۆشراوی بەرهەمە پاڵێوراوەکاندا.

٢٤–ئایا کارمەندانی کورد دەتوانن پێداچوونەوە بکەن بە سێکتەری نەوت و گاز لە داهاتوودا، یان هەر دەبێت پشت بە لایەنی بیانی وەك کۆمپانیای (دیلۆیت) ببەستین بۆ ئەو مەبەستە؟

وەك بەشێك لە گرێبەستە واژۆکراوەکان لەگەڵ کارمەندانی نێودەوڵەتی بۆ وردبینیی ژمێریاریی، و لە نێویشیاندا کۆمپانیای (دیلۆیت)، ئەنجومەنی هەرێمیی بۆ کاروباری نەوت و گاز بە پێویستی دەزانێت کە تیمی دیوانی چاودێری دارایی لە هەرێمی کوردستان بەشداری پێ بکرێت لە زۆربەی پرۆژەکانی وردبینی و پێداچوونەوەکانی داهاتوودا، و توانا و لێهاتوویان بەرەوپێش ببرێت لە بواری بەرهەمهێنانی نەوت و گاز، و ڕاهێنانیان پێ بکرێت لەسەر پەیداکردنی شارەزایی لەگەڵ کەرەستە نوێیەکانی وردبینی بە باشترین شێواز.
ئەم هەوڵە بۆ بەدەستهێنانی شارەزایی و جێبەجێکردنی بەشێوەی کرداری بوار دەدات بە کارمەندانی وردبینیی کورد ببنە پێشەنگ لە زۆربەی چالاکییەکانی بواری وردبینی لە سێکتەری نەوت و گاز و لە سێکتەرەکانی تری حکومەتی هەرێمدا.
لەگەڵ ئەوەشدا، زۆربەی وڵاتان لە سەرتاسەری جیهاندا بۆ پێداچوونەوە پشت بە کۆمپانیا نێودەوڵەتییەکان دەبەستن، تەنانەت زۆربەی ئەو وڵاتە گەشەسەندووانەش کە کارمەندی پسپۆڕ و شارەزای باش و پێشکەوتووی بواری پێداچوونەوەیان هەیە.
بەپێی یاسای ژمارە ٢ی ساڵی ٢٠٠٨، دیوانی چاودێری دارایی لە هەرێمی کوردستان بەڕێوە دەبرێت، یاساکە دەسەڵات و بەرپرسیارێتی و سنووری کارەکانی دیوانی چاودێری دارایی دەستنیشان کردووە. دیوانی چاودێری دارایی دامەزراوەی سەرەکییە لە وردبینیکردن لە کەرتی گشتییدا، بە دڵنیابوونەوە لەوەی کە داهاتەکان بە شێوەیەکی تەندروست خەرج کراون.

٢٥. چۆن ڕاپۆرتی (دیلۆیت) دەست بخەم بۆ ئەوەی بیخوێنمەوە؟

ڕاپۆرتەکەی (دیلۆیت) بە هەر سێ زمانی ئینگلیزی و کوردی و عەرەبی نووسراوەتەوە، و بۆ زانیاری زیاتر و دەستخستنی ڕاپۆرتەکە، لەم لینکەوە سەردانی وێبسایتی حکومەتی هەرێمی کوردستان بکە: http://cabinet.gov.krd/

داهاتووی سێکتەری نەوت لە هەرێمی کوردستان

• پارەی دراو بە لایەنی سێیەم لە بری حکومەتی هەرێمی کوردستان (بە دۆلاری ئەمریکی)
• پارەی دراو بە پارێزگای کەرکوک لە بەرامبەر نەوتی بەرهەمهێنراو لەو پارێزگایە (پارەی پترۆ دۆلار) (بە دۆلاری ئەمریکی)
• پارەی دراو بە وەزارەتی دارایی و ئابووری بۆ خەرجی تێچوونەکانی بواری پاراستنی ئاسایشی دامەزراوە نەوتییەکان (بە دۆلاری ئەمریکی)
• پارەی دراو بە کۆمپانیای دانا گاز (بە دۆلاری ئەمریکی)
• پوختەی پارەی نەختی وەرگیراو لەلایەن حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ فرۆشتنی نەوت لەم ماوەیەدا (بە دۆلاری ئەمریکی)
• پارەی پێشەکی نوێی وەرگیراو لە کڕیاران لە بەرامبەر فرۆشتنی بەرهەمەکانی داهاتوو پێیان (بە دۆلاری ئەمریکی)

جێی ئاماژەیە کۆمپانیای (دیلۆیت) هیچ ڕاپۆرتێکی لەسەر داتاکانی بەرهەمهێنانی نەوت لەم ماوەیەدا نەخستووەتە ڕوو، بە مەبەستی چاوڕوانی پاکتاوکردنی ئەژماری بەرهەمەکانی نەوت بۆ ساڵانی ٢٠١٤ و ٢٠١٥ و ٢٠١٦.

١٨ – بۆچی پێداچوونەوەکەی (دیلۆیت) زۆر بە گرنگ دادەنرێت؟

ڕاپۆرتەکانی پێداچوونەوەی (دیلۆیت) گرنگییەکی بەرچاویان هەیە لەبەر ئەوەی بۆ یەکەمجارە لەلایەن کۆمپانیایەکی نێودەوڵەتیی سەربەخۆوە بە شێوەیەکی فەرمی پێداچوونەوە بکرێت بە داتاکانی بەرهەمی نەوت و هەناردەکردن و بەکارهێنان و داهاتەکانی نەوت لە هەرێم، ئەمەش بوار بۆ هاووڵاتییان دەڕەخسێنێت بە وردی چاودێری داهاتەکانی نەوت بکەن، و بە ڕوونی ژمارەکان لەسەر گەورەترین ئاستی هەناردەی داهاتەکان لە هەرێم ببینن.
ئاشکرایە کە شەفافیەت هۆکاری گەیشتنە بە ئامانج، و حکومەتی هەرێم کار دەکات لە پێناو بڵاوکردنەوەی هەستی لێپرسراوێتی، داوا لە دەستە و ڕێکخراوەکانیش دەکات لە حکومەتەکەیان بپرسنەوە و داوای چۆنێتی بەڕێوەبردنی داهاتی گشتی بکەن، هەروەها هاوکار بن بۆ پێکهێنانی قۆناغێکی نوێی کۆمەڵایەتی تیایدا هاووڵاتییان ئەرک و بەرپرسیارێتییان پارێزراو بێت.

١٩. پێداچوونەوە بە داهاتەکان و ئەنجامەکانی چ بەرژەوەندییەکی هاووڵاتییانی کوردستانی تیادایە؟

پرۆسەی پێداچوونەوەی ڕاستەوخۆ لە بەرژەوەندی هاووڵاتییانی کوردستانە، و بوار دەدات بەوەی کە زانیاری تەواویان لەسەر داهاتە نەوتییەکانی حکومەتی هەرێم دەست بکەوێت و هاوکاریان دەبێت بۆ ئەوەی لێپرسینەوە بکەن لەگەڵ بەرپرسە هەڵبژێردراوەکان لەبارەی چۆنێتی خەرجکردنی داهاتەکان یان بەگەڕخستنی، ئەمەش لەگەڵ پرەنسیپەکانی دەسەڵاتی دیموکراسیدا یەکدەگرێتەوە بەو جۆرەی کە هاووڵاتییانی کوردستان هیوای پێ دەخوازن.
لەوەش زیاتر، پرۆسەی پێداچوونەوە ئەو هاووڵاتییانە دڵنیا دەکاتەوە کە جۆرێک لە بێ متمانەییان هەیە یان دوودڵن لە کاری حکومەت، تا گومانەکانیان بڕەوێتەوە و هەست بە دڵنیایی بکەن کاتێک دەزانن کۆمپانیایەکی نێودەوڵەتیی سەربەخۆی پسپۆڕ لەو بوارەدا پێداچوونەوەی ئەنجام داوە و لە ڕاستی ژمارەکانی کۆڵیوەتەوە بە تایبەتی ئەو پێداچوونەوانە ئاماژەیەکی ئەرێنین بۆ وەبەرهێنە نێودەوڵەتییەکان و هانیان دەدات کە لە سێکتەری نەوت و گازی هەرێمی کوردستاندا سەرمایەگوزاری بکەن، و هەلی کار بڕەخسێنن و لایەنی ئابووری بەرەوپێش بەرن.
هەروەها پێداچوونەوەی کۆمپانیای (دیلۆیت) بە ڕاپۆرتەکاندا دەرگا واڵا دەکات بە ڕووی دانانی پێوەری بنچینەیی لە ناوچەکەدا سەبارەت بە گرنگی و بایەخی پێداچوونەوە و چاوخشاندنەوە تا چەند پێویستن، لەگەڵ ئەوەش ژمارەیەکی زۆر لە فەرمانبەرانی کەرتی خزمەتگوزاری مەدەنی ئاشنا دەکات بە نوێترین تەکنۆلۆژیا نێودەوڵەتییەکان بۆ ئەنجامدانی لێکۆڵینەوە و پێداچوونەوە بە ئەژمارەکاندا و بنیاتنانی تواناکانیان بۆ ئەوەی ئاستی شارەزاییەکانیان لەو بوارەدا بگوازنەوە بۆ ئەوانی تر لە ڕێی کەرتی گشتی و تایبەت لە هەرێمی کوردستاندا.

٢٠ – ئایا پێداچوونەوەی سەربەخۆی هاوشێوە لە مانگەکانی داهاتوودا ئەنجام دەدرێن، یان پێداچوونەوەکە تەنها بۆ یەک جارە؟

بە دڵنیاییەوە پێداچوونەوەی کۆمپانیای (دیلۆیت) بۆ یەک جار نییە، ژمارە فەرمی و وردبینکراوە سەربەخۆکان لەسەر کەرتی نەوت و گاز بەردەوام بڵاودەکرێنەوە. هەر کە کۆمپانیای (دیلۆیت) گەیشتە ئەنجامی کۆتایی لە پێداچوونەوە بۆ چارەکی سێیەمی ساڵی ٢٠١٧، ئەوا ڕاپۆرتەکەی بڵاو دەکاتەوە یان لەگەڵ ڕاپۆرتی چارەکی چوارەمدا بڵاوی دەکاتەوە. هەروەک پێشتریش ئاماژەمان پێ کرد، ڕاپۆرتی یەکەمی (دیلۆیت) بۆ ماوەی (٦) شەش مانگی یەکەمە. لەگەڵ ئەوەشدا، ئەنجومەنی هەرێمیی بۆ کاروباری نەوت و گاز لە داهاتوودا ڕاپۆرتەکان مانگانە یان وەرزانە بڵاو دەکاتەوە، بە پشتیوانی هەر میکانیزمێک کە خێراتر ئەنجامەکان بدات بەدەستەوە.
لەوەش زیاتر کۆمپانیای (دیلۆیت) ڕاسپێردراوە بۆ ئەوەی پێداچوونەوە بکات بە سەرجەم ژمارەکانی ساڵانی ڕابردووشدا و دڵنیا ببێتەوە لە ڕاستی و دروستییان، بۆ ساڵانی ٢٠١٤ و ٢٠١٥ و ٢٠١٦.

٢١- ڕۆڵی وەزارەتی سامانە سروشتییەکان چییە لەم پرۆژەیەدا؟

ئەنجومەنی هەرێمیی بۆ کاروباری نەوت و گاز لە حکومەتی هەرێمی کوردستان پێداچوونەوەی کردووە بە سێکتەری نەوت و گازی هەرێمی کوردستاندا، و دەسەڵاتی باڵا و بەرپرسیاری یەکەمە لە مامەڵەکردن لەگەڵ کۆمپانیاکانی وردبینیدا. لەسەر ئەو بنەمایە وەزارەتی سامانە سروشتییەکان هیچ پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆی لەگەڵ کۆمپانیاکانی وردبینی ئەژمارەکاندا نییە، بەڵکو تەنها وەک هاوبەشێکی سەربەخۆی گرنگ مامەڵە دەکات.
ئەنجومەنی هەرێمیی بۆ کاروباری نەوت و گاز پێکهاتووە لە چەندین کەسایەتی سیاسی جیاواز لە حزبەکانی کوردستان، بۆیە نوێنەرایەتی پاراستنی بەرژەوەندی سەرجەم پێکهاتەکانی هەرێم دەکات. هەروەها کار لەسەر ڕاپۆرتی پێداچوونەوەی کۆمپانیاکان دەکات و زۆر بە وردی مامەڵەیان لەگەڵدا دەکات و چارەسەری کەموکورتییەکان دەکات لە ئامادەکردنی ڕاپۆرتەکاندا بۆ ئەوەی بە شێوازێکی خێرا و پیشەییانە و بە ڕوونی ئامادە بکرێن.

٢٢- ئایا پێداچوونەوە دەکرێت بە شیرینی گرێبەستە نەوتییەکان کە حکومەتی هەرێمی کوردستان وەریان دەگرێت لە کۆمپانیا نەوتییە نێودەوڵەتییەکان؟

بەپێی یاسای نەوت و گازی هەرێمی کوردستان، حکومەتی هەرێمی کوردستان جگە لە داهاتی فرۆشتنی نەوت، پاداشتی واژۆکردن و بەرهەمهێنانیان لە گرێبەستە نەوتییەکان وەردەگرێت وەک لە برگەی (٣٠) لە ماددەی (یەکەم) لە یاسای نەوت و گازی هەرێمی کوردستاندا ئاماژەیان پێدراوە کە بە (شیرینی) ناودەبرێن. ئێستا هەڵسەنگاندن بۆ ڕاپۆرتی شیرینی کۆمپانیا نەوتییە نێودەوڵەتییەکان دراوە بە کۆمپانیای وردبینی نێودەوڵەتی (EY). پێداچوونەوەکە شیرینی گرێبەستی بەرهەمهێنانی هاوبەش پشتڕاست دەکاتەوە کە لەلایەن حکومەتی هەرێمەوە وەرگیراوە و مافی حکومەت لەو شیرینییانە و چۆنێتی خەرجکردنی ئاشکرا دەکات. (EY) ڕاپۆرت لەسەر داهات پێشکەش دەکات و تیایدا ئاماژەش بەو تێبینییانە دەدات کە پەیوەندییان بە بەکارهێنانی ئەو داهاتانەوە هەیە کە وەرگیراون. لەلایەن کۆمپانیای (EY) داوای زانیاری لە لایەنە پەیوەندیدارەکان کراوە بۆ ئەوەی دەستبکرێت بە پێداچوونەوە و چاوەڕوان دەکرێت لە داهاتوویەکی نزیکدا ڕاپۆرتی وردبینی لەم بارەیەوە پێشکەش بە ئەنجومەنی هەرێمی بکرێت و دواتریش بخرێتە بەردەم ڕای گشتی.

١٤. ئایا لەلایەن دەستەیەکی سەربەخۆ و متمانەپێکراوەوە پێداچوونەوە دەکرێت بە ڕاستی و دروستی ئەو ژمارانەی بڵاودەکرێنەوە و پەیوەندییان بە سێکتەری نەوتەوە هەیە؟

چەند ساڵێکە بە شێوەیەکی ڕێکوپێك دەستکراوە بە کۆکردنەوەی ئەو ژمارانەی ئەژمار کراون و پەیوەندییان بە کەرتی نەوتەوە هەیە و لەلایەن وەزارەتی سامانە سروشتییەکانی هەرێمی کوردستانەوە ڕاگەیەنراوە. لەگەڵ ئەوەشدا ئەنجومەنی هەرێمیی بۆ کاروباری نەوت و گاز لە حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ لێکۆڵینەوەی زیاتر لە ڕاستی و دروستی ژمارەکان، هەر بۆ ئەم مەبەستەش، هەردوو کۆمپانیای (دیلۆیت) و (EY)ی نێودەوڵەتی کە پێشڕەون لە بواری وردبینی ڕاسپاردووە بە شێوەیەکی سەربەخۆ پێداچوونەوە بکەن بۆ لایەنە سەرەکییەکانی ئەو سێکتەرە، و لە بەشی یەکەمدا پشتڕاستکردنەوەی ئەو ژمارانەی کە پەیوەستن بە بەرهەم و هەناردەکردن و بەکارهێنان و داهاتی نەوتی هەرێمی کوردستان کراوە، لە ڕێکەوتی ١ی کانونی دووەمی ٢٠١٧ بۆ ٣٠ی حوزەیرانی هەمان ساڵ.

مەبەست لە ڕاسپاردنی کۆمپانیای (دیلۆیت) بۆ دڵنیابوونەوەیە لەوەی کە سەرجەم ژمارە ڕاگەیەنراوەکان بە وردی لەلایەن دەزگایەکی سەربەخۆ و باوەڕپێکراوەوە پێداچوونەوەیان بۆ دەکرێت کە هیچ بەرژەوەندییەکی تایبەتی نییە، و پسپۆڕ و شارەزایە و بەناوبانگە و دەتوانێت ببێتە جێی متمانەی هەموو لایەنە پەیوەندیدارە ناوخۆیی و نێودەوڵەتییەکان.

١٥. (دیلۆیت) کێیە و بۆچی بۆ ئەم پێداچوونەوەیە دەستنیشان کراوە؟

کۆمپانیای (دیلۆیت تۆش تۆهماتسۆی سنووردار)، کە ناسراوە بە (دیلۆیت)، یەکێکە لەو «چوار گەورە» کۆمپانیایەی بواری ژمێریاری و وردبینی کە گەورەترین تۆڕی خزمەتگوزاری جیهانین لە بواری ئەژمارکردنی داهات و ژمارەی کەسانی پسپۆڕەوە. لەگەڵ زیاتر لە ٢٤٤,٤٠٠ ئەندامی پسپۆڕ لەو کۆمپانیایانەی کە خزمەتگوزاری لە بواری وردبینی و باج و ڕاوێژکاری و ڕاوێژکاری دارایی و ڕاوێژکاری پەیوەندیدار بە کاری سەرکێشی و خزمەتگوزارییە پەیوەندیدارەکان لە زیاتر لە ١٥٠ وڵات و ناوچەی جیاجیا پێشکەش دەکەن، (دیلۆیت) کۆمپانیایەکی باوەڕپێکراوە لە سەرتاسەری جیهان و وەك پێوەر و خاوەن بڕیار لە بواری کارەکەیدا پشتی پێ دەبەسترێت.

ئەنجومەنی وەزیرانی حکومەتی هەرێم بە بڕیاری (ژمارە ٧٣) کە لە ٣ی شوباتی ٢٠١٦ دەرچووە، کۆمپانیایەکی نێودەوڵەتی بواری وردبینی ڕاسپارد بۆ پێداچوونەوە بە سێکتەری نەوت و گاز لە هەرێم و ئاشکراکردنی ئەنجامەکەی لە پابەندبوونی حکومەتی هەرێم بە شەفافیەت و خواستی حکومەت بۆ پتەوکردنی متمانەی خەڵك بە سێکتەری نەوت و گاز، و هەوڵە بەردەوامەکانی بۆ بەرەوپێشبردن و چاکسازیی لە سامانی گشتی سەرچاوەی گرتووە. جگە لەوەش جێبەجێکردنی بڕگەی (شەشەم)ە لە ماددەی ١٥ لە یاسای ژمارە ٢٢ی ساڵی ٢٠٠٧ کە تایبەتە بە نەوت و گازی هەرێمی کوردستان کە دەخوازێت پێداچوونەوە بکرێت بە داهاتەکانی نەوت و گاز لە هەرێمی کوردستان و بخرێتە بەردەم ڕای گشتی، لە هەمان کاتدا سندوقی داهاتی نەوت و گاز بەرپرسیارێتی خۆی جێبەجێ بکات بە پێی پرەنسیپ و پێوانەی دەستپێشخەریی نێودەوڵەتی بۆ شەفافیەت لە بواری پیشەسازییە دەرهاتووەکان ((Extractive Industries Transparency Initiative (EITI)) کە لە بەندی ٤ - ٩ی دەستپێشخەرییەکەدا هاتووە:

- پێویست دەکات خەرجی و داهاتەکان لەلایەن دامەزراوەیەکی متمانەپێکراوی سەربەخۆوە بەراورد بکرێن (مطابقة) کە پێوەرەکانی وردبینی نێودەوڵەتی پیادە دەکات، و ڕای ئەو دامەزراوەیەش بڵاوبکرێتەوە سەبارەت بە بەراوردکردنەکە بە دەرخستنی دەرئەنجامەکان.
- پێویستە بەراوردکردن (مطابقة) ئەنجام بدرێت لە نێوان شایستەی خەرجکراو بۆ کۆمپانیا نەوتییەکان لەگەڵ داهاتی بەدەستهاتوو بۆ حکومەت لەلایەن دامەزراوەیەکی سەربەخۆ کە پێوەرە پیشەییە نێودەوڵەتییەکان پیادە دەکات.

سەرەڕای ئەوەش، ماددەی ٧ لە یاسای پەرلەمانی کوردستان ژمارە ٢ی ساڵی ٢٠١٥ تایبەت بە سندوقی کوردستان بۆ داهاتە نەوتی و گازییەکان ئەوە دەخاتە ڕوو کە پێویستە سەرجەم داتاکانی تایبەت بە ژمێرە و چالاکییەکانی سندوقی کوردستان بۆ داهاتە نەوتی و گازییەکان ئاشکرا بکرێن و لەلایەن کۆمپانیای ژمێریاریی جیهانیی لێهاتوو و متمانەپێکراو پێداچوونەوەیان پێدابکرێت و ئەژمێرەکانیان وردبینی بکرێنەوە، هەروەها پێویستە چالاکی و ڕاپۆرتی کۆمپانیاکانی ژمێریاریی جیهانی بدرێتە ئەنجومەنی وەزیران.

سەرەڕای ئەوەش، لە بڕگەی (٤)ی ماددەی (٧)ی ئاماژەپێدراوی سەرەوەدا هاتووە کە پێویستە ستاندەردی ژمێریاریی پەیڕەوکراوی جیهانی جێبەجێ بکرێت بۆ مسۆگەرکردنی شەفافیەت و درکاندن لە پرۆسە داراییەکاندا.

حکومەتی هەرێم کۆمپانیای (دیلۆیت)ی هەڵبژارد لەسەر بنەمای تەندەرێن بە کەمترین نرخ و بە پێی بڕیاری ژمارە (٧٣)ی ئەنجومەنی وەزیران کە لە بەرواری ٢٠١٦/٢/٣ دەرچووە و تیایدا داوا کرابوو پێداچوونەوەیەکی نێودەوڵەتی ئەنجام بدرێت لەلایەن «هەر چوار گەورە کۆمپانیاکە»: (دیلۆیت، PwC، EY و KPMG) کە پێشنیارە هونەری و داراییەکانیان پێشکەش بکەن، ئەمەش لەسەر بنەمای پێوەرە نێودەوڵەتییە وردەکانی بانکی نێودەوڵەتی پێداچوونەوە و هەڵسەنگاندنیان بۆ کراوە، بۆ ئەوەی لەسەر بنەمایەکی ڕوون و بە پێی پێوەرە سەرەکییەکانی کارکردن کۆمپانیایەك بۆ ئەو پڕۆژەیە دەستنیشان بکرێت.

١٦. پێداچوونەوەی کۆمپانیای (دیلۆیت) بۆ داتاکانی نەوتی هەرێمی کوردستان بۆ ساڵی ٢٠١٧ چۆن هەڵدەسەنگێنیت؟، و ئەو ڕێوشوێنانە چین کە گیراونەتەبەر بۆ دڵنیابوونەوە لەوەی کە پێداچوونەوەکە بە شێوەیەکی سەربەخۆ ئەنجام دراوە؟

کۆمپانیای (دیلۆیت) لەسەر داوای ڕاستەوخۆی لایەنە پەیوەندیدارەکان پێداچوونەوەی کردووە بە داتاکانی نەوتی حکومەتی هەرێمی کوردستاندا، بۆ سێ مانگی یەکەمی ساڵی ٢٠١٧ لە بواری هەناردەکردن و بەکارهێنانی نەوتی خاو لەگەڵ داتای ئەو داهاتانەی کە لە خشتەی ژمارە (١) لە ڕاپۆرتەکەدا خراوەتەڕوو. لە کاتی پێویستیشدا کۆمپانیای (دیلۆیت) بەڵگەنامەی زیاتری دەستخستووە و کۆبوونەوەی جۆراوجۆری لەگەڵ لایەنە پەیوەندیدارەکاندا کردووە بۆ بەدواداچوونی زیاتر لەسەر داتاکانی نەوت.

(دیلۆیت) ڕاستەوخۆ چاوی کەوتووە بە چەندین کەسایەتی پەیوەندیدار بە بواری نەوت بۆ لێکۆڵینەوە و وردەکاری زیاتر لەسەر ئەو زانیارییانەی لە خشتەی ژمارە (١)دا ئاماژەیان پێکراوە بە بێ ئەوەی بۆ هەموو داواکارییەکان بگەڕێتەوە بۆ ئەنجومەنی هەرێمیی بۆ کاروباری نەوت و گاز (RCOGA) یان وەزارەتی سامانە سروشتییەکان. ئەمەش وایکردووە کە پێداچوونەوە بە ڕاستی و دروستی هەموو زانیاری و داتاکانی نەوت بە شێوەیەکی سەربەخۆ بەڕێوە بچێت.

١٧. ئەنجامی کۆتایی پێداچوونەوەکەی کۆمپانیای (دیلۆیت) چی بوو؟

پێداچوونەوەکەی کۆمپانیای (دیلۆیت) زیاتر سەرنجی خستە سەر هەناردەکردن و بەکارهێنان و داهاتەکانی نەوتی هەرێم، لەگەڵ ڕاپۆرتی یەکەم کە (لە بەرواری ١ی کانونی یەکەمی ساڵی ٢٠١٧ تا ٣٠ی حوزەیرانی هەمان ساڵ)، واتا (نیوەی یەکەمی ٢٠١٧) ئامادە کرابوو. ژمارەکان لەسەر بنەمای پێداچوونەکەی (دیلۆیت) لە خشتەی ژمارە (١)ی ڕاپۆرتەکەدا خراوەتەڕوو کە تایبەتە بەم بوارانەی خوارەوە:

هەناردەکردن و بەکارهێنانی نەوتی خاو:

- نەوتی خاوی هەناردەکراو لەڕێی بۆرییەکانی نەوتەوە. (بە بەرمیل)
- نەوتی خاوی هەناردەکراو لەڕێی تانکەرەوە. (بە بەرمیل)
- ڕادەستکردنی نەوتی خاو بە پاڵاوگەکان بەپێی گرێبەستی پاڵاوتن. (بە بەرمیل)
- نەوتی خاوی تەرخانکراو بۆ بەرهەمهێنەرانی نەوت. (بە بەرمیل)
- نەوتی فرۆشراو و ئاڵوگۆڕپێکراو لە ناوخۆدا. (بە بەرمیل)

شیکاری داهاتی نەوتی هەناردەکراو لەڕێی بۆرییەکانی نەوتەوە:

- پوختەی ئەو نەوتەی ڕادەستی کڕیاران کراوە. (بە بەرمیل)
- کۆی گشتی نەوتی خاوی فرۆشراو (بە دۆلاری ئەمریکی)
- تێکڕای نرخی هەر بەرمیلێك ($/ بەرمیل)

شیکاری داهاتی نەوتی هەناردەکراو لە ڕێی تانکەرەوە:

- پوختەی ئەو نەوتەی ڕادەستی کڕیاران کراوە. (بە بەرمیل)
- کۆی گشتی نەوتی خاوی فرۆشراو (بە دۆلاری ئەمریکی)
- تێکڕای نرخی هەر بەرمیلێك ($/ بەرمیل)

مامەڵە داراییەکان:

- گۆڕینی ئەژمێری بانکی کڕیاران بێجگە لە پارەی پێشەکی نوێ (بە دۆلاری ئەمریکی
- سوود و ڕسوماتی تر لە کڕیارانەوە (بە دۆلاری ئەمریکی)
- پارەی دراو بە بەرهەمهێنەرانی نەوت لە بری حکومەتی هەرێمی کوردستان (بە دۆلاری ئەمریکی)

١٣. چۆن کۆمپانیا نەوتییە نێودەوڵەتییەکان (IOC) سوود دەگەیەنن بە ئابووریی ناوخۆی کوردستان؟

• **بەرهەمهێنانی نەوت:** کۆمپانیا نەوتییە نێودەوڵەتییەکان ڕۆڵی سەرەکی دەگێڕن لە دۆزینەوە و دەرهێنانی نەوت. توانا و شارەزایی تەکنۆلۆژیا و توانای هونەری و ئەزموونی جیهانی و توانای دارایی بەهێز و سەرچاوەی دارایی کۆمپانیاکان هۆکارن بۆ ئەوەی نەوت بە هەرزانترین نرخ بەرهەم بهێنن بێ ئەوەی حکومەت ناچار ببێت ڕاستەوخۆ پارەیەکی زۆر خەرج بکات بۆ دابینکردنی کەرەستە و پێداویستی ژێرخان بۆ ئەنجامدانی ئەو کارە.

• **هەلی کار:** بەپێی نوێترین زانیاری ورد، کۆمپانیا نەوتییە نێودەوڵەتییەکان زیاتر لە ٤,٥٠٠ کارمەندیان لە کوردستان دامەزراندووە، کە ٦٣٪ی ئەو کارمەندانە (یان زیاتر لە ٢,٨٠٠ کەسیان لە ناوخۆی هەرێمن. کارمەندە ناوخۆییەکان هەر کرێکارە لێهاتووەکان نین بە تەنها، بەڵکو بەرپرسانی باڵای جێبەجێکردن و بەڕێوەبەری گشتی و کارگێڕی و چەندین ئاستی تریش دەگرێتەوە. سەرەڕای ئەوەش، لەگەڵ گەشەسەندنی توانای بەرهەمهێنان لە ناوچەکەدا، هێزی کاریش فراوانتر دەبێت. دەستەی بەڕێوەبردنی ڕاهێنانی کارمەندان بۆ پرۆسەی بەرهەمهێنان پێشبینی دەکات کە لەگەڵ هەر زیادبوونێك لە توانای بەرهەمهێنان، نزیکەی (٢٠٠) هەلی کاری نوێ بۆ هەر (١٠٠) هەزار بەرمیل نەوت لە ڕۆژێکدا دەستەبەر دەبێت.

• **گواستنەوەی زانیاری:** کۆمپانیا نەوتییە نێودەوڵەتییەکان ڕۆڵی سەرەکی دەگێڕن لە گواستنەوەی زانیاری و شارەزایی بۆ وەبەرهێنە ناوخۆییەکان، و هاوکارن لە گەشەپێدانی پیشەسازی نەوت و گاز لە هەرێمی کوردستان و بوار بۆ هەرێم دەڕەخسێنن تواناکانی خۆی بنیات بنێت.

• **وەبەرهێنان:** کۆمپانیا نەوتییە نێودەوڵەتییەکان بە بڕە پارەیەکی زۆر لە هەرێمی کوردستان سەرمایەگوزاری دەکەن، جا ئەو وەبەرهێنانانە لە بواری بنیاتنان و بەگەڕخستنی ژێرخانی نەوت و گاز بێت یان لە بواری بەرهەم و خزمەتگوزارییە ناوخۆییەکان یان بۆ بواری نیشتەجێکردن بێت، یان بۆ خەرجی بە هەزاران کارمەند بێت. لە بەرامبەردا ئەم سیستمە ئایکۆلۆجییە قازانجێکی زۆر بە ئابووری ناوخۆیی دەگەیەنێت، و هاندەر دەبێت بۆ چالاکییە ئابوورییەکان و ڕەخساندنی هەلی کار.

• **باج و پێدانی پارەی لێپرسراوێتی کۆمەڵایەتی کۆمپانیاکان:** سەرەڕای هەندێك لە باجە ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆکان، کۆمپانیا نەوتییە نێودەوڵەتییەکان بە ڕێژەی ١٠٪ ڕسوماتی جۆراوجۆری تایبەت بە لێپرسراوێتی کۆمەڵایەتی کۆمپانیاکان دەدەن بە حکومەتی هەرێم. ڕێژەی زۆری ئەم ڕسوماتە بۆ خۆشگوزەرانی و پێشکەشکردنی خزمەتگوزاری دانیشتوانی ئەو ناوچانە تەرخان دەکرێت کە نەوتیان تیادا دەردەهێنرێت. بۆ بەرچاوڕوونی زیاتر لەسەر پارەدانی کۆمپانیاکان لە بواری لێپرسراوێتی کۆمەڵایەتی و نموونەیەکی ڕوون لەو بارەیەوە، سەردانی ئەم لینکە بکە:

http://mnr.krg.org/index.php/en/the-ministry/contracts/new-psc

پێداچوونەوە بە بەرهەمی نەوتی هەرێمی کوردستان و هەناردەکردن و بەکارهێنان و داهاتەکانی نەوت

٩. چۆن داهاتی نەوت ئەژمار دەکرێت؟

داهاتی نەوت بریتییە لە پارەی نەوتی فرۆشراوی هەناردەکراو لە پاش دەرکردنی ڕسوماتی بۆرییە نەوتەکان و ڕسوماتی عەمبارکردن و پێدانی پارە بە کۆمپانیاکانی بەرهەمهێنانی نەوت بەپێی گرێبەستی بەرهەمهێنانی هاوبەش و خەرجی گواستنەوەی نەوتی خاو بە تانکەر لە کێڵگە نەوتییەکانەوە بۆ دەروازەی ڕۆکردنی بۆرییە نەوتەکان، بۆ نموونە، خەرجی گواستنەوە لە کێڵگەی نەوتی شێخان-ەوە بەرەو تورکیا. بێجگە لە پارەی نەوتی فرۆشراوی هەناردەکراو لەگەڵ شیرینی گرێبەستی کۆمپانیا نەوتییە نێودەوڵەتییەکان (IOC)، داهاتی نەوت پارەی نەوتی فرۆشراوی ناوخۆ و بەرهەمە پاڵێوراوەکانیش دەگرێتەوە.

١٠. بۆچی نەوتی حکومەتی هەرێمی کوردستان بە نرخی کەمتر لە نرخی نەوتی خاوی برنتی جیهانی دەفرۆشرێت؟

چەندین هۆکاری جۆراوجۆر کاریگەرییان هەیە لەسەر نرخی نەوت، کە تەنها بریتی نییە لە «خواست و خستنەڕوو» یان گۆڕانکارییە سیاسییەکانی ناوچەکە، بەڵکو پەیوەندیشی بە کوالێتی نەوتەوە هەیە.
لە ڕاستییدا، جۆری نەوتی بەرهەمهاتوو لە وڵاتێکەوە بۆ ئەوی تر یان لە ناوچەیەکەوە بۆ ئەوی تر جیاوازە، گرنگترین جیاکارییەکانی کوالێتی بریتییە لە چڕی نەوت و ڕێژەی کبریت تیایدا. چڕی نەوت بەپێی قورسی و سووکی یان بەپێی ڕێژەی کبریت تیایدا لێکدەدرێتەوە کە دابەش دەبێت بۆ دوو جۆر، پێیان دەوترێت: (نەوتی شیرین) و (نەوتی ترش). ئاشکرایە نەوتی خاوی سووک، ڕێژەی کبریت تیایدا کەمە (واتا ترشێتی کەم بێت) نرخەکەی زیاترە لە نەوتی خاوی قورس، ڕێژەی کبریت تیایدا زۆرە، بەشێك لەو جیاکارییەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە نەوتی خاوی سووك ئاسانتر ئامادە دەکرێت.
سەبارەت بە نەوتی هەرێمی کوردستان، بڕێکی زۆری پێکهاتووە لە نەوتی جۆری قورس و ترش، ئەمەش هۆکارێکە بۆ ئەوەی بە نرخێکی هەرزانتر بفرۆشرێت. هەروەها ڕکابەرییش لە بازاڕی نەوتدا هۆکارێکی ترە بۆ دابەزینی نرخی نەوت، و ناکۆکییەکانی هەرێم لەگەڵ بەغدا و ئەو جۆرە هەناردەکردنە سنووردارەی هەرێمیش هۆکارێکی ترە بۆ ئەوەی هەرێمی کوردستان ڕکابەری زیاتر بکات و بەرهەمی نەوت بفرۆشێت و بیکاتەوە بە پارە.

١١. بۆچی جیاوازی هەیە لە نێوان داهاتی نەوتی ئاشکراکراو لەلایەن حکومەتی هەرێم و نرخی سەرجەم ژمارەی بەرمیلی نەوتی هەناردەکراو کە لێك دەدرێت لە نرخی بەرمیلێك نەوت؟

جیاوازییەکە دەگەڕێتەوە بۆ نرخی نەوتی خاوی فرۆشراو لە نێوان ئەوەی کە حکومەتی هەرێم ڕایگەیاندووە و ئەوەی کە بە نەختی وەریگرتووە، پێش ئەوەی پارە نەختینەکە بگاتە دەستی حکومەتی هەرێم چەند خەرجییەکی تری لێ دەردەکرێت کە بریتیین لە ڕسوماتی بۆرییە نەوتییەکان و ڕسوماتی تێرمیناڵی بارکردن، و ئەو پارانەی دەدرێنە کۆمپانیاکانی بەرهەمهێنانی نەوت بەپێی گرێبەستی بەرهەمهێنانی هاوبەش و خەرجی گواستنەوەی تانکەرەکان.
(بۆ زانیاری زیاتر لە بارەی چۆنییەتی ئەژمارکردنی داهاتی نەوت، تکایە سەیری پرسیار و وەڵامی ژمارە ٩ بکە).

١٢. داهاتی نەوت چۆن خەرج دەکرێت؟

داهاتی نەوتی بەدەستهاتوو بەپێی بودجەی ساڵانەی دیاریکراو لەلایەن حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە خەرج دەکرێت، بەپێی ئەولەویات و پێداویستیی ناوچەکان.
نزمیی نرخی نەوت لە سێکتەرێکی گەورەی وەك نەوت و گاز ئەوە دەگەیەنێت کە داهاتی نەوت لەم ساڵانەی دوابییدا بە تەواوی بۆ مووچەی زیاتر لە ١،٢ ملیۆن هاووڵاتیی مووچەخۆر لە فەرمانبەری کەرتی خزمەتگوزاری مەدەنی و هێزەکانی پێشمەرگە و ئاسایشی ناوخۆ و کەسوکاری سەربەرزی شەهیدان و ئەنفالکراوان و خانەنشینان و سوودمەندانی تەرخانکراوی چاودێری کۆمەڵایەتی خەرج کراوە. پلانی حکومەتی هەرێم سەرلەنوێ داڕشتنەوە و ڕێکخستنەوەی پێکهاتەی کەرتی گشتی و چاکسازیکردنە لە داهاتە نا نەوتییەکاندا بۆ ئەوەی لەو ڕێیەوە مووچە دابین بکرێت و بەشی زۆری داهاتی نەوتیش بۆ هەمەجۆرکردنی بواری ئابووری و بەهێزکردنی ئەو سێکتەرانە تەرخان بکرێت کە خۆیان داهاتیان هەیە، وەك: کەرتەکانی کشتوکاڵ، پیشەسازی و گەشتوگوزار.
داهاتی نەوت سنووردارە و نرخی نەوت ناجێگیرە، بۆیە تەنها لە ڕێی هەوڵەکان بۆ پشت نەبەستن بە داهاتی نەوت دەتوانین ئامانجی ڕاستەقینەی خۆمان بپێکین کە بریتییە لە کوردستانێکی جێگیر.

٣. لەسەر چ بنەمایەکی یاسایی حکومەتی هەرێمی کوردستان بڕیاری دا بە هەناردەکردن و فرۆشتنی نەوتی هەرێمی کوردستان لە ڕێگەی بۆریی نەوتی هەرێمی کوردستان؟

حکومەتی هەرێمی کوردستان لە ڕێکەوتی ٢٠١٤/٥/٢٢ و لە دوای بڕینی بەشە بودجەی هەرێمی کوردستان لەلایەن حکومەتی فیدراڵی لە مانگی شوباتی ٢٠١٤، بڕیاریدا بە هەناردەکردن و فرۆشتنی ڕاستەوخۆی نەوت بۆ دابینکردنی مووچەی مووچەخۆران و پێشکەشکردنی خزمەتگوزارییە گشتییەکان و ئەنجامدانی ئەرکەکانی ئەویش لەبەر ڕۆشنایی بڕگەی (دووەم) لە ماددەی (شەشەم) لە یاسای پەرلەمانی کوردستان ژمارە (٥)ی ساڵی ٢٠١٣ تایبەت بە دیاریکردن و وەرگرتنی بەرکەوتە (مستحقات) داراییەکانی هەرێمی کوردستان-عێراق لە داهاتە ئیتیحادییەکان کە تیایدا هاتووە: (پێویستە لەسەر حکومەتی هەرێم ئەو ڕێکارانەی بە گونجاویان دەبینێت بەپێی حوکمەکانی ئەم یاسایە بۆ وەرگرتنی مافە داراییەکانی خۆی بگرێتەبەر، لە نێوانیشیان دا بەرهەمهێنان و هەناردەکردن و فرۆشتنی نەوتی خاو و گاز بۆ پڕکردنەوەی سەرجەم ئەو بەرکەوتانە (مستحقات) کەوا حکومەتی ئیتیحادی خۆی دەگرێت لە دانەوەیان، چ بەر لە بەرکاربوونی ئەم یاسایە بێت یان لە دوایی و ئاگادارکردنەوەی پەرلەمان لێیەوە).

٤. حکومەتی هەرێمی کوردستان مانگانە چەند بەرمیل نەوت دەفرۆشێت؟

بەهۆی چەند هۆکارێکەوە ڕێژەی ئەو نەوتەی حکومەتی هەرێم دەیفرۆشێت لە هەر ماوەیەکدا جیاوازە، لەوانە: ئاستی دەرهێنانی نەوت و ڕێژەی عەمبارکردن و بوونی خواست لەسەر بەکارهێنانی نەوت لە ناوخۆدا، هەروەها ئاستی بەکارهێنانی لە سێکتەرەکەدا و پاڵاوتن و چارەسەرکردنەوەی نەوتی بەفیڕۆچوو، لەگەڵ ئاڵوگۆڕی بازرگانی، و گرێبەستە واژۆکراوەکانی فرۆشتنی نەوت.
لەگەڵ ئەوەشدا، ڕاپۆرتی پێداچوونەوەی گشتیی کۆمپانیای (دیلۆیت)ی نێودەوڵەتی بۆ وردبینی، ئاماژە بەو ماوەیە دەدات کە نەوتی تیادا هەناردە کراوە و ڕاپۆرتەکەی تیادا ئامادە کراوە (واتا ڕاپۆرتی ٦ مانگی یەکەم لە ساڵی ٢٠١٧)، جا ئەو نەوتە بە بەرمیل لە ڕێی بۆرییە نەوتەکان یان لە ڕێی تانکەرەکانەوە هەناردە کرابێت. (تکایە بڕوانە خشتەی ژمارە (١)ی ڕاپۆرتی دیلۆیت). هەروەها دەتوانیت تێکڕای ژمارەی بەرمیلە نەوتی هەناردەکراو و بەکارهێنراو دەربکەیت بە دابەشکردنی بەرمیلە نەوتەکان بەسەر ژمارەی ڕۆژەکانی ئەو ماوەیەی کە ڕاپۆرتەکە دەیگرێتەوە.

٥. ئایا بەرهەمی نەوتی هەرێم هەر هەناردە دەکرێت، یان لە ناوخۆشدا بەکاردەهێنرێت؟

بەرهەمی نەوتی هەرێم هەناردە دەکرێت و لە ناوخۆشدا بەکاردەهێنرێت. نەوت لە ناوخۆدا «بۆ بەکارهێنانی ڕۆژانە» بەشێوەی (کیرۆسین/ گازی شل)، یان بۆ «بەرهەمهێنانی پیشەسازی» (فیوڵ ئۆیڵ/ نەفتا)، یان بۆ وێستگەکانی بەرهەمهێنانی وزەی کارەبا (دیزڵ) بەکاردەهێنرێت.
بە مانایەکی تر، بەشێك لە نەوتی بەرهەمهێنراو لە کوردستاندا بۆ پێداویستی ناوماڵ و کۆمپانیاکان و کارگەکان و سووتەمەنی ئۆتۆمبێل و وێستگەکانی بەرهەمهێنانی وزەی کارەبا بەکاردێت، بەشێکی زۆریشی لە بازاڕە نێودەوڵەتییەکاندا دەفرۆشرێت و دەبێتە دابینکەری ئەو داهاتەی کە هەرێم زۆر پێویستی پێیەتی بە تایبەتی بۆ دابینکردنی مووچەی مووچەخۆرانی هەرێمی کوردستان لە دوای بڕینی بەشە بودجەی هەرێمی کوردستان لەلایەن حکومەتی فیدراڵییەوە لە مانگی شوباتی ٢٠١٤.

٦. چۆن حکومەتی هەرێمی کوردستان نەوت هەناردە دەکات؟

نەوتی هەرێمی کوردستان بە دوو شێواز هەناردەی دەرەوە دەکرێت:
- لە ڕێی ئەو بۆرییە نەوتانەی کە دەگەنە تورکیا.
- لە ڕێی ئەو تانکەرانەی کە نەوت بە وشکانیدا دەگوێزنەوە بەرەو تورکیا.

هەر کە نەوتی هەرێم دەگاتە تورکیا، دەفرۆشرێت بە کڕیاران لە هەموو وڵاتانی جیهان و پاشان لە ڕێی ئاوەوە دەگوازرێتەوە.

٧. مەبەست لە "ئاڵوگۆڕی بازرگانی" چییە؟

ئاڵوگۆڕی بازرگانی جۆرێکە لە جۆرەکانی بازرگانیکردن، تیایدا بەشێك لە داهاتی نەوتی حکومەت تەرخان دەکرێت بۆ گۆڕینەوەی بە نرخی بەرهەمەکان یان بە خودی بەرهەمەکان.
بۆ نموونە، بۆ دابینکردنی بڕی پێویستی دیزڵ بۆ وێستگەکانی بەرهەمهێنانی وزە لە هەرێم، هەندێك جار حکومەتی هەرێم نەوتی خاو دەدات بە بازرگانەکانی ناوخۆ لە بەرامبەر دابینکردنی دیزڵ و گواستنەوەی بە تانکەر بۆ وێستگەکانی بەرهەمهێنانی وزە یان هەر بەرهەمێکی تر بەرامبەر بە نەوت.
لە سوودەکانی ئاڵوگۆڕی بازرگانی ئەوەیە کە پاشەکەوتی پارە دەکات لەلایەن حکومەتی هەرێمەوە بۆ ئەوەی بتوانێت مووچە و خەرجییەکانی کەرتی تەندروستی و فێرکردن و کارەبا یان خەرجییە لەپێشینەکانی تری پێ دابین بکات.

٨. مەبەست لە "گرێبەستی بەرهەمهێنانی هاوبەش (PSCs)" چییە و چۆن کار دەکات؟

بەپێی بەشی (دەیەم) لە (یاسای ژمارە ٢٢ی ساڵی ٢٠٠٧)ی تایبەت بە یاسای نەوت و گاز لە هەرێمی کوردستان بە ناونیشانی (گرێبەستی بەشداریکردنی بەرهەمهێنان) کە پەرلەمانی کوردستان لە ڕۆژی ٢٠٠٧/٨/٦ پەسەندی کردووە، هەرێمی کوردستان شێوازی گرێبەستی بەرهەمهێنانی هاوبەش پەیڕەو دەکات بۆ دۆزینەوە و گەشەپێدانی سێکتەری نەوت و گاز. لە یاسای نەوت و گاز (لە ماددەی ٣٧ی یاساکەدا) بە ڕوونی تیشك خراوەتە سەر پرەنسیپی ئەو گرێبەستانە. ئەو کۆمپانیایانەی کە بەشدارن لەم جۆرە گرێبەستەدا بەشدار دەبن لە قازانج و زیاندا بەهۆی خەرجییەکانیان لە دۆزینەوەی نەوت و گازدا، و کۆمپانیاکان کاتێك خەرجییەکانیان وەردەگرنەوە کە بگەنە بیرێکی نەوت کە بە لایەنی کەم ڕۆژانە پێنج هەزار بەرمیل نەوت بەرهەم دێنێت بە بەردەوامی لە ماوەی ١٢ مانگدا. بە پێچەوانەوە، ئەوا تەنها کۆمپانیاکە بەرپرسیارێتی زیانەکان دەگرێتە ئەستۆ و حکومەتی هەرێمی کوردستان بەرپرسیارێتی هەڵناگرێت .
لە کاتی بازرگانیکردن بە بەرهەمەکانی نەوت و گازەوە، ڕێژەیەکی دیاریکراو لە بەرمیلە نەوت بۆ گێڕانەوەی (خەرجی دەرهێنانی نەوت)ی کۆمپانیاکان تەرخان دەکرێت، ئەو ڕێژە بەرهەمهاتووەش کە دەمێنێتەوە لە نێوان حکومەتی هەرێمی کوردستان و کۆمپانیا نەوتییە نێودەوڵەتییەکاندا (IOC) دابەش دەکرێت. بۆ زانیاری زیاتر لەسەر شێوازی دابەشکردنی بەرهەمەکانی نەوتی حکومەتی هەرێمی کوردستان، سەردانی ئەم لینکە بکە:
http://mnr.krg.org/index.php/en/the-ministry/contracts/new-psc

١.مەبەست چییە لە ئەنجومەنی هەرێمیی بۆ کاروباری نەوت و گاز لە حکومەتی هەرێمی کوردستان (RCOGA)؟

ئەنجومەنی هەرێمیی بۆ کاروباری نەوت و گاز لە حکومەتی هەرێمی کوردستان لەسەر بنەمای «یاسای نەوت و گاز لە هەرێمی کوردستان - عێراق» (یاسای ژمارە (٢٢)ی ساڵی ٢٠٠٧) دامەزراوە.

- ئەرکەکانی ئەنجومەنی هەرێمیی بریتین لە:

١. دارشتنی بنەما سەرەکییەکانی سیاسەتی نەوت، و پلانی گونجاو و گەشەپێدانی کێڵگەکان و هەر هەموارکردنێك لەو بنەمایانەدا ئەنجام بدرێت لە هەرێمدا.
ب. پەسەندکردنی گرێبەستە نەوتییەکان.
ج. سنووردانان بۆ ئاستی بەرهەمهێنانی نەوت و گاز لە ناوچەکەدا بەپێی بەندەکانی ماددەی ١١٢ لە دەستوری فیدراڵی.

- ئەنجومەنی هەرێمیی بۆ کاروباری نەوت و گاز پێکهاتووە لە:

• سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران، وەك سەرۆکی ئەنجومەن
• جێگری سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران، وەك جێگری سەرۆکی ئەنجومەن
• وەزیری سامانە سروشتییەکان، وەك ئەندامی ئەنجومەن
• وەزیری دارایی و ئابووری، وەك ئەندامی ئەنجومەن
• وەزیری پلاندان، وەك ئەندامی ئەنجومەن

بەهۆی گرنگی و بایەخی سێکتەری نەوت لە بواری ئابوری کوردستاندا، ئەنجومەنی هەرێمیی بۆ کاروباری نەوت و گاز وەك باڵاترین دەسەڵات کار دەکات لە ڕێکخستنی سێکتەرەکەدا و بە شێوەیەکی ستراتیژی چاودێری کاروباری وەزارەتی سامانە سروشتییەکان دەکات، و هاوکار دەبێت لەسەر دامەزراندنی ڕێوشوێنێکی هاوسەنگ و بێ کەموکورتی کە ڕێ بۆ شەفافیەت و لێپرسینەوە خۆش دەکات، تا زیاتر چاودێری بکرێت و بڕیاری بە کۆمەڵ و وردتریان لێ بدرێت.

٢. جیاوازی چییە لە نێوان بەرپرسیارێتییەکانی ئەنجومەنی هەرێمیی بۆ کاروباری نەوت و گاز و بەرپرسیارێتییەکانی وەزارەتی سامانە سروشتییەکان؟

یاسای نەوت و گاز بە دەقی ڕوون و ئاشکرا ئەرك و بەرپرسیارێتی هەر یەکە لە ئەنجومەنی هەرێمیی و وەزارەتی سامانە سروشتییەکانی لە یەکتر جوداکردۆتەوە، بەپێی ماددەی (پێنجەم) لە یاساکە ئەنجومەنی هەرێمیی بەرپرسە لە داڕشتنی سیاسەتی سێکتەری نەوت و گاز و پەسەندکردنی گرێبەستەکان، بەڵام وەزارەتی سامانە سروشتییەکان بەپێی بەشی (چوارەم) لە یاساکە (ماددەکانی شەشەم تاوەکو نۆیەم) لە یاسای ژمارە ٢٢ی ساڵی ٢٠٠٧ تایبەت بە یاسای نەوت و گاز لە هەرێمی کوردستان کە لە بەرواری (٩)ی ئابی ساڵی ٢٠٠٧ چۆتە بواری جێبەجێکردنەوە، بەرپرسە لە گەشەپێدانی سامانە سروشتییەکان لە هەرێم.

وەزارەتی سامانە سروشتییەکان گفتوگۆ و ڕێککەوتن ئەنجام دەدات و گرێبەستی نەوتی لەگەڵ ئەو کۆمپانیایانەدا واژۆ دەکات کە دەیانەوێت لە بواری دۆزینەوەی هایدرۆکاربۆنات و کانزاکانی تردا سەرمایەگوزاری بکەن لە هەرێمدا. هەروەها وەزارەت مۆڵەت دەبەخشێت بە گواستنەوە و عەمبارکردنی کەرەستەکانی ژێرخان و پرۆسەی بەرهەمهێنانی هایدرۆکاربۆن و کانزاکان، لەگەڵ پرۆسەی پاڵاوتن و بەرهەمهێنانی پترۆکیمیاوی و خستنەبازاڕیان و بەرپرسە لە جێبەجێکردنی هەموو مۆڵەتەکان بەو مەرجەی پێشتر لەلایەن ئەنجومەنی هەرێمییەوە پەسەند کرابێت.

ڕۆڵی ئەنجومەنی هەرێمیی بۆ کاروباری نەوت و گاز بریتییە لە دەستەبەرکردنی چاودێری و دانانی سیاسەتی گشتی بۆ سێکتەرەکە و پەسەندکردنی گرێبەستە سەرەکییەکان، لە کاتێکدا ڕۆڵی وەزارەتی سامانە سروشتییەکان بریتییە لە جێبەجێکردن و پیادەکردنی سیاسەتی سێکتەری نەوت و گاز بەتەواوی و بەو جۆرەی بڕیاری لێ دراوە، هەروەها گەشەپێدانی سێکتەرەکە و واژۆکردنی گرێبەست لەگەڵ پێدانی مۆڵەت.

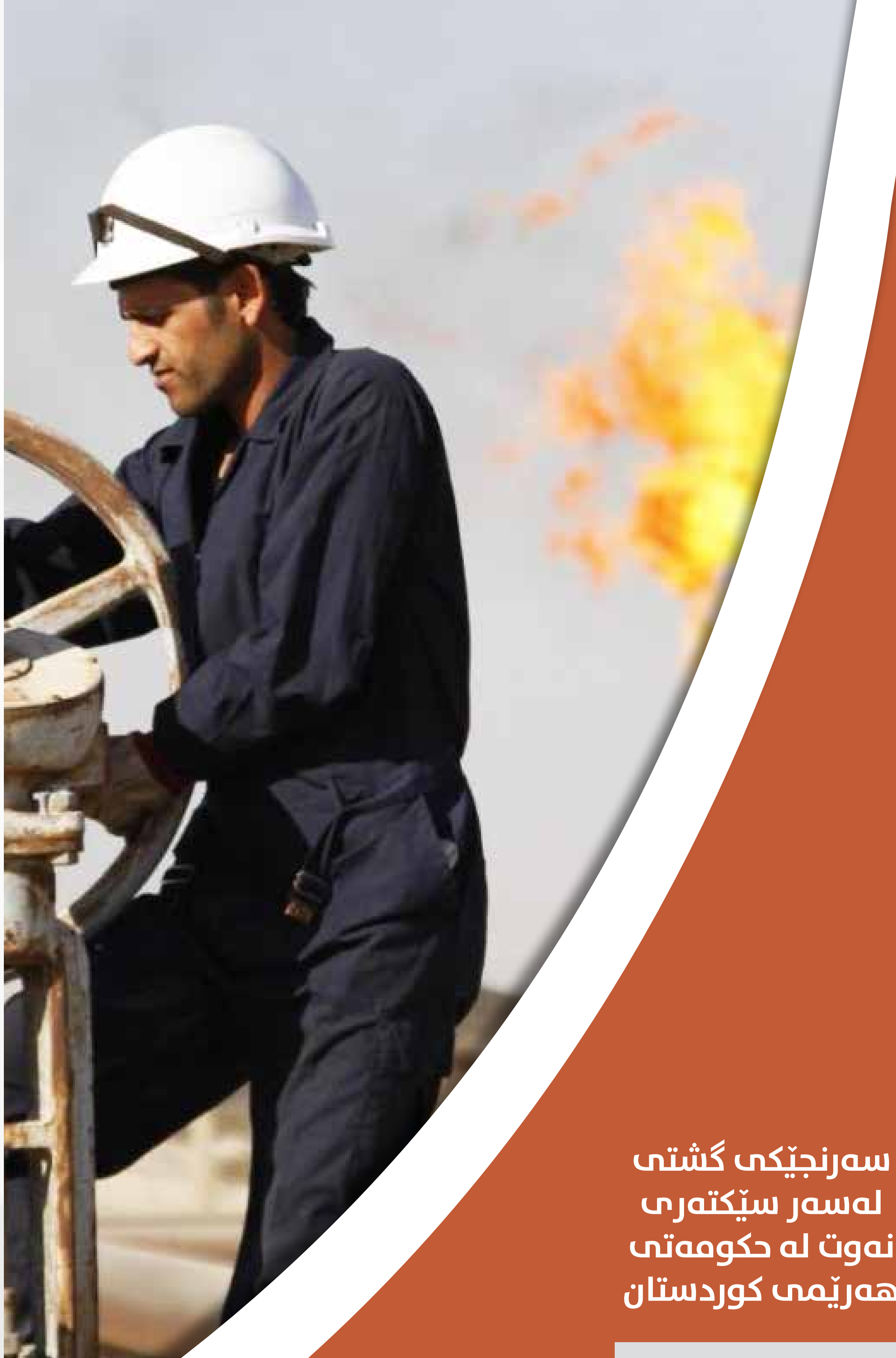

سەرنجێکی گشتی لەسەر سێکتەری نەوت لە حکومەتی هەرێمی کوردستان